

Mircea MORARIU

Istorie teatrală arădeană

Valorificând, îmbogățind și înprospătând cercetările sale anterioare concretizate în lucrările *Mișcarea teatrală arădeană până la înfăptuirea Marii Uniri* (Editura Eminescu, București, 1989) și *Aradul și teatrul transilvănean până la Marea Unire* (Editura Sigma, București, 1993), Lizica Mihuț își propune să urmărească în noua ei carte, *Transilvania și teatrul arădean până la Marea Unire* (Editura Academiei Române, București, 2005) „creșterea și afirmarea mișcării teatrale românești din această parte de țară și modul în care a contribuit la impulsivitatea conștiinței naționale a românilor din Transilvania, teatrul fiind considerat, așa după cum mărturisea marele patriot Vasile Goldiș, *unul dintre cele mai potrivite mijloace pentru întărirea conștiinței naționale, a solidarizării acestei conștiințe*”.

După cum bine se știe, Aradului îi revine cinstea de a fi fost orașul în care s-au desfășurat cele mai multe dintre acțiunile ce au condus la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. „Aradul – scrie autoarea – s-a afirmat ca fiind adevăratul centru organizatoric al vieții politice românești și al luptei naționale a românilor din Transilvania”. Or, în acest proces amplu ce a presupus un autentic și susținut efort de coagulare de energii menite să stimuleze afirmarea spiritului unității naționale românești, un loc de primă importanță îi revine mișcării teatrale, a cărei diacronie proteiformă o surprinde cercetătoarea. Asumată mai întâi de amatori, de intelectuali, de elevii și profesorii *Preparandiei*, ce și-a deschis porțile la 15 noiembrie 1812, cu numeroase rădăcini în trecut, stimulată de o seamă de conștiințe luminate – care, fie că au încurajat înfăptuirea ori desfășurarea de spectacole, fie au creat formule organizatorice specifice pentru constituirea unui fond teatral național, fie au scris literatură dramatică, fie și-au asumat sarcina de a scrie articole ce consemnau și încurajau respectivele eforturi, dinamizată de turnee teatrale ale unor trupe și artiști care, înfruntând vicisitudinile vremii, au venit de dincolo de Carpați – mișcarea teatrală arădeană a cunoscut, așa după cum o demonstrează cu claritate cartea Lizicăi Mihuț, o dinamică ascendentă, o operație de unificare și profesionalizare asupra căroră se apleacă cercetătoarea.

O primă secvență a lucrării – „Începuturile mișcării teatrale arădene” – se concentrează asupra felului în care diversele forme de teatru popular, ori de manifestări folclorice cărora nu le sunt străine tentativele de teatralizare (*Paparuda, Caloianul*, orațiile de nuntă, jocurile cu măști, *Capra* sau *Călușarii*, *Irozii*, *Jocul de păpuși* ori *Teatrul haiducesc* și *Vicleimul* au dezvoltat gustul pentru teatru. În urma dezvoltărilor economice înregistrate către sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar mai cu seamă sub influența ideilor luminate, viața teatrală din ținutul Aradului se însufleștește constant, relevante fiind o seamă de turnee ale unor trupe din Viena, Graz ori Praga. Firește, respectivele companii nu jucau în limba română, dar descinderile lor, percepute drept evenimente de comunitate, au însemnat tot atâtea îndemnuri în vederea punerii bazelor unui teatru cu stagione cât de cât regulată, care, surmontând interdicțiile, să joace și în limba română. Interesant de reținut că prima piesă cu subiect românesc despre care are știință semnatara cărții a fost jucată pe o scenă sibiană, în anul 1784, dar acțiunea îi era localizată în zona

Aradului. Prezența unei trupe teatrale venită în turneu în oraș e atestată de un document datând din 1787. Lizica Mihuț procedează la o argumentație laborioasă și convingătoare în favoarea ideii că Aradul se poate mândri cu prioritatea de a fi avut prima clădire de teatru „de piatră”, aflată în proprietatea unui anume Jakob Hirschl, care a devansat cu aproximativ două luni (mai 1817) deschiderea celebrului Teatru de la Oravița (iulie, același an). Odată cu inaugurarea Teatrului administrat de Hirschl, a început efectiv viața teatrală arădeană. *Preparandia* inaugurată încă din noiembrie 1812 conștientiza ceea ce observă un cercetător mai vechi, Ștefan Mărcuș, citat de Lizica Mihuț, anume că teatrul școlar trebuie să își asume, alături de „scopuri pedagogice, retorice și moralizatoare”, realizarea „educației sociale”. Teatrul era privit, după notațiile lui Ștefan Mărcuș, „ca un precursor al acelor stăruințe ale românilor de aici, care au avut scopul de a-i încadra în mișcarea culturală și civilizația acelor vremuri, alături de alte popoare”. Teodor Botiș crede că primul spectacol al elevilor preparanți ar fi avut loc la 27 februarie 1818, dar, menționează Lizica Mihuț, credința sa nu e bazată pe un document anume. Se pare că respectivul document s-ar afla totuși în Arhivele Academiei de Științe a Serbiei din Karlowitz.

Frontierele artificiale ce despărțeau Transilvania de Muntenia și Moldova nu au putut stăvilii pătrunderea de informații despre activitatea extrem de semnificativă a *Societății Filarmonice*, despre *Gazeta Teatrului Național*, stimulând ambițiile într-o menținerea unei vieți teatrale reale, chiar efervescente. Perioada premergătoare Revoluției de la 1848 s-a dovedit, conform cercetărilor întreprinse de Lizica Mihuț, prielnică dezvoltării teatrului românesc, astfel realizându-se o unitate simbolică cu manifestări similare din Țara Românească și Moldova. La Lugoj avea să ia ființă *Societatea românească Cantatoare Teatrală* căreia, în timp, aveau să-i succedă alte și alte formule de organizare determinate să impulsioneze o mișcare teatrală românească. Probabil că cea mai semnificativă e Societatea pentru Fond de Teatru Român care „a avut merite incontestabile în impulsionearea mișcării teatrale a diletanților”. Trupe teatrale germane și maghiare, dar și unele ansambluri artistice sârbești, italiene, japoneze, franceze ori spaniole au evoluat pe scena arădeană. Ceva mai târziu aveau să vină și trupe teatrale performante de dincolo de Carpați – cele ale lui Mihail Pascaly (1868, poate însoțit de Mihai Eminescu în calitate de sufleur), ale lui Matei Millo (1870), ale artistului și cupletistului I.D. Ionescu, cel imortalizat de Caragiale în *O noapte furtunoasă*, ale lui Constantin Petrescu, ale lui G. A. Petculescu (care a jucat în zona Aradului, nu și în oraș, în 1879), dar și ale lui Zaharia Bârsan (cu începere din 1907) ori ale Agathe Bârsescu, Victor Antonescu și Ion Brezeanu. Societăți culturale, fonduri speciale, acțiuni ale intelectualilor au ținut mereu aprins gustul pentru teatru.

Un rol important în stimularea unei autentice vieți teatrale a revenit unor periodice de mare impact, precum *Familia* de la Oradea, în care redactorul său, Iosif Vulcan, dramaturg de asemenea, urmărirea cu regularitate viața teatrală din zonă, *Tribuna* ori *Românul*. Personalități puternice, asemenea lui Vasile Goldiș ori ale deja citatului Iosif Vulcan, au însuflețit interesul pentru arta spectacolului teatral, dar și pentru dezvoltarea unei literaturi dramatice noi, scrisă în românește, de oameni ai locului. Lizica Mihuț întocmește un documentat tablou al dinamicii literaturii dramatice din zonă într-un capitol aparte, „Dramaturgia transilvăneană de la drama istorică la satira populară” în care sunt comentate creațiile în domeniu ale lui Iosif Vulcan (jucat, de altfel, statornic și la Teatrul

Național din București), ale lui Ion Slavici, Ion Agârbiceanu, Zaharia Bârsan, Aurel P. Bănuț sau Octavian Goga cu al său fulminant *Domnul notar*, dar și ale altor scriitori mai puțin cunoscuți ori ale unor autori maghiari precum Csiky Gergely. Mișcarea de amatori, a „diletanților“ a fost încurajată de Iosif Vulcan, de Vasile Goldiș, de Valeriu Braniște, de Horia Petra-Petrescu. Astfel, teatrul, prin multiplele sale forme de manifestare pe care le înregistrează cu acribie semnatarea cercetării, a dovedit și el că Unirea a devenit „o necesitate inexorabilă a istoriei“.

Cartea e completată de un *Compendiu cu Personalități, instituții, reviste*, de o *Bibliografie*, dar și de un important și fascinant *Material iconografic*. Firește că ar fi de dorit ca Lizica Mihuț să aibă energia de a o continua printr-o altă lucrare, consacrată teatrului arădean de după 1918. O așteptăm.

Lizica Mihuț – Transilvania și teatrul arădean până la Marea Unire, **Editura Academiei Române, București, 2005.**

Intransigentul, sentimentalul

Am primit volumul al treilea al *Jurnalului de drum al unui critic teatral* de Valentin Silvestru, chiar a doua zi după Gala UNITER. Mi l-a dăruit criticul Ion Cocora ce, în calitate de director al Editurii *Palimpsest*, și-a asumat sarcina editării manuscrisului în care autorul ambiționa să fie, la modul informal, „grefierul“ unui arc

de timp considerabil: 1944–1984. Reamintesc că primul tom a apărut în 1994, la Editura Meridiane, pe vremea când Valentin Silvestru era încă în viață, iar cel de-al doilea de abia în 2004, tot prin grija lui Ion Cocora. Volumul întâi era însoțit de o *Precuvântare*, în mare măsură grăitoare pentru legăturile misterioase, complicate – care lasă loc la multe ipoteze – pe care Valentin Silvestru le-a avut cu autoritatea comunistă, legături devenite deloc calde, mai cu seamă, în ultima perioadă pe care o acoperă însemnările din *Jurnal*. Această *Precuvântare* arată clar că autorul dorea să-și publice *Jurnalul* încă în anii '80 ai secolului trecut. Lucrarea a fost însă violent respinsă de cenzură, iar referatul incriminator, semnat de „radicalul“ Artur Silvestri, și-a găsit un loc de frunte în chiar paginile revistei *Teatrul*, tocmai cea care până atunci publicase fragmente din viitoarea carte. Conducerei publicației i se ceruse însă la modul imperativ să acorde un spațiu generos unui denunț polițienesc

